

LUND UNIVERSITY

Nuets förnöjsamhet: en grundad teori om livsval och överlevnadsstrategier

Sandén, Ulrika; Thulesius, Hans; Harrysson, Lars

Published in:
Sociologisk Forskning

2015

Link to publication

Citation for published version (APA):
Sandén, U., Thulesius, H., & Harrysson, L. (2015). Nuets förnöjsamhet: en grundad teori om livsval och överlevnadsstrategier. *Sociologisk Forskning*, *52*(3), 235-256. http://du.diva-portal.org/smash/get/diva2:855295/FULLTEXT01.pdf

Total number of authors:
3

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

ULRIKA SANDÉN, HANS THULESIUS OCH LARS HARRYSSON

Nuets förnöjsamhet

En grundad teori om livsval och överlevnadsstrategier

Contentment in the moment
"Contentment in the moment" is a classic grounded theory exploring safety and contentment within a small community in northern Norway. The purpose of the study was to explore the village's everyday life from a participant's perspective and to develop an understanding of their living conditions. We found different survival strategies, which have their roots in the village's history of poverty, isolation and harsh climate. Today these strategies have changed from a matter of life and death to a modern psychosocial foundation of contentment. The study is based on four and a half years of observations, in-depth interviews and informal but focused conversations with people living in Polarfjorden. The data was analysed using the constant comparative method of classic grounded theory. In this article we further relate our work to more general sociological theory, more specifically to Charles Tilly's work on reason and routines.

Keywords: contentment, happiness, risk, reason, grounded theory

DENNA ARTIKEL ÄR baserad på en studie av vardagslivet kring en norsk fjord strax ovanför polcirkeln, här kallad Polarfjorden. Bygden är placerad på en ö, cirka 15 kilometer från regionens handelscentrum som har drygt 5000 invånare. Den ligger 45 minuters bilresa från närmsta flygplats och sjukhus samt 7 timmars resväg med färja och bil från regionhuvudstaden. Före andra världskriget var Polarfjorden en isolerad plats med båt som enda möjlighet till kontakt med omvärlden. Försörjningen var fiske och gårdsbruk. De flesta männen var borta 3–6 månader på vinterfiske. Under den tiden ansvarade kvinnorna för hem, gård och barn. Över hela regionen kallades männen i dessa hushåll för "fiskarbonde". Många förlorade livet på havet, precis som fattigdom, oväder och sjukdomar skördade liv på land (Bottolfsen 1995, Lauritzen 2005). Under intervjuer med den äldre generationen, konfirmerat i bygdeböcker (Lauritzen 2005, Borgos 2007) och narrativ lokal litteratur (Rørtveit 2008), framkom tydliga överlevnadsstrategier som relationella mönster, utformade att passa den arktiska miljön.

Initialt mötte vi en slags tillfredsställelse hos invånarna och vår nyfikenhet väcktes kring deras livsval och bygdens förmåga att undgå såväl utflyttning som nedläggning av offentliga funktioner. Vår nyfikenhet skapade en grund för denna studie av vardagslivet i Polarfjorden, och som sedermera ledde oss fram till teorin om Nuets förnöjsamhet.

I en historisk jämförande studie mellan vestlänningen och nordlänningen av den norske historikern Jan Vea beskrivs den nordländska mentaliteten som en

© Författarna och Sveriges Sociologförbund, ISSN 0038-0342, 2002-066X (elektronisk).

avsaknad av innovativt beteende, omställningsvilja och tillväxtanda. I beskrivningen av nordlänningen hänvisar Vea till en subsidenskultur som innebär att den nordländske fiskaren historiskt arbetade hårt i hårda tider, men vid gott fiske avstannade produktionen. När årets fångstbehov var uppnått valde nordlänningen att njuta livet i stället för att, som vestlänningen, fortsätta fiska och öka produktionen (Vea 2009). Om man ser på detta ur ett tidsperspektiv uppvisar nordlänningen en uppdelning i ”ledig tid” och ”arbetstid” som inte i första hand är knutet till en social konstruktion som exempelvis fastställda arbetstimmar och bokade semesterdagar. Än idag arbetar flera fiskare i Polarfjorden utifrån fiskens vandring, vilket gör vinterfiske till en hektisk tid medan många tar fritt större delen av sommaren. Detta stämmer med antropologen Alfred Gells syn på att flera mänskliga periodiseringar har sin grund i olika naturfenomen som inte är helt socialt bestämda. Två exempel är året och dygnet som, till skillnad från den socialt konstruerade veckan och timmen, har sin grund i jordens relation till solen. (Heidegren 2014:25) Vea (2009) hänvisar till subsidenskulturen som något negativt för samhällsutvecklingen, men kan den nordnorska livsstilen ha andra fördelar? Finns det andra behov än ekonomisk tillväxt som Polarfjordingens följsamhet i tid tillfredsställer?

Syftet med studien är att utforska Polarfjordens vardagsliv utifrån dess invånares perspektiv. Men vilken betydelse har vår studie utanför den studerade regionen, i vidare sociologisk mening? Med hjälp av Charles Tillys reflektioner kring människors behov av skäl och förklaring till händelser och skeenden (2006), samt hur rutinmässigt handlande kan förstås relationellt (2000) anlägger vi i denna artikel ett sociologiskt perspektiv på studien om Nuets förnöjsamhet.

Att grunda teori i data

Studien bygger på anteckningar från knappt 4,5 års observationer av vardagslivet i Polarfjorden samt 14 djupintervjuer, i grupp såväl som individuellt. Dessutom har ett femtiotal delvis strukturerade samtal genomförts med både kvinnor och män från Polarfjorden och angränsande bygder. Sex fokusgruppsintervjuer genomfördes med män respektive kvinnor över 70 år gamla, män i yrkesverksam ålder, kvinnor i yrkesverksam ålder, föreningsaktiva och kvinnor mellan 80–100 år gamla från angränsande stad. Dessutom genomfördes åtta individuella ostrukturerade respektive semistrukturerade intervjuer med kvinnor och män mellan 30 och 98 år gamla från olika grupperingar i bygden. Vi skiljer på djupintervjuer, riktade samtal och observationer på så sätt att djupintervjuerna var uppbyggda runt frågan ”berätta om ditt/era liv” och varade 2–6 timmar. Mot slutet av datainsamlingen avslutades intervjuerna med frågor för att bekräfta eller avfärda gjorda analyser. De riktade samtalen var en form av spontan kortintervju (10–30 minuter) om ett visst tema där informanten blivit tillfrågad om medverkan i direkt anslutning till intervjun. Observationerna består av 43 månaders deltagande observation och boende i bygden, varav två månader i form av boende i samman-

lagt 4 familjer. Under 10 månader, utspridda över två tillfällen, skedde observationerna från Sverige. Den delen gav information kring bygdens hantering av inträde/utträde ur gemenskapen.

Denna studie använder sig av klassisk grundad teori vilket innebär att den är baserad på en teorigenererande vetenskaplig metodik (Glaser 2010). Det finns olika varianter av grundad teori där klassisk grundad teori skiljer sig i kodningsprocessen samt i metodologiska antaganden om vad som bringar förklaring (Glaser & Strauss 1967, Glaser 1978, Walker & Myrick 2006). För att få ett ”bottom-up” perspektiv använde vi oss i hög grad av narrativa ostrukturerade intervjuer. Ur bygdens och bygdeinvånarnas berättelser letade vi sedan mönster, processer och mekanismer. Noggranna anteckningar från såväl intervjuer som observationer har förts. Dessa har sorterats, kodats och kategoriserats. Efter varje intervju eller periodiserad observation har nya anteckningar kodats, analyserats och sedan jämförts med tidigare resultat. Begreppen har successivt arbetats fram för att i grunden förklara Polarfjordens och Polarfjordingens livshållning. Efter knappt fyra års studier kom vi fram till vår kärnkategori: *Nuets förnöjsamhet*. Vi valde sedan att koda och analysera allt material samt utföra ny datainsamling utifrån ett förnöjsamhetsperspektiv. Såväl intervjuer som observationer har genomförts tills dess att mättnad har nåtts, det vill säga tills dess att ingen ny information har framkommit i analys av nyinsamlad data (Glaser 2010).

Trots att denna studies huvudförfattare vuxit upp i Nordens största metropol har jämförelseperspektivet stad/land inte passat in i den teoretiska kodningen av data från den glesbefolkade Polarfjorden. Detta hindrar förstås inte den kreative läsaren från att spekulera över en sådan tolkningsansats. Orsaken till att stad/land inte visat sig tillräckligt teoretiskt relevant handlar om att grundad teori kräver att forskaren avstår från förutfattade spekulationer och istället låter tolkningen av data framträda under den faktiska kodningen och i skrivandet av teoretiska minnesanteckningar.

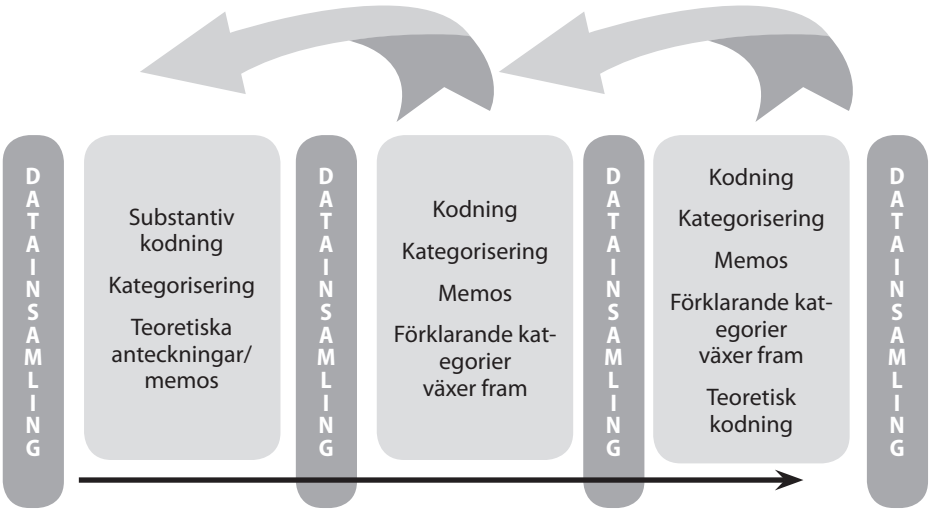
Teoretiskt urval

I enlighet med klassisk grundad teori togs nya beslut om insamling av data efter var intervju. Efter tre och ett halvt års observationer inleddes intervjudelen med två fokusgruppintervjuer. En med tre män 70–97 år gamla och en med tre kvinnor 70–89 år gamla. Syftet var att få en historisk beskrivning av bygdens vardagsliv. Båda grupperna blev ombedda att diskutera sina liv från det att de var små fram till nutid utifrån den enda frågan ”Berätta om era liv”. Det var ett sätt att låta dem bestämma vad som var viktigt att prata om, ett sätt att samla in data både utifrån vad de sa, hur de sa det, och vad de valde att tala om, utan att leda dem med frågor. I dessa intervjuer upptäcktes språkliga mönster, likheter i förhållningssätt och det gav oss en målande historisk bild. Såväl språk som förhållningssätt kändes igen från tidigare observationer och för att tydliggöra dessa mönster samt upptäcka variationer mellan generationerna intervjuades män respektive kvinnor i arbetsför ålder. Individuellt såväl som i fokusgrupper. Återigen med frågan ”berätta om era liv”. När mönster och variationer dök upp i analysen av data valde vi att samla in nya

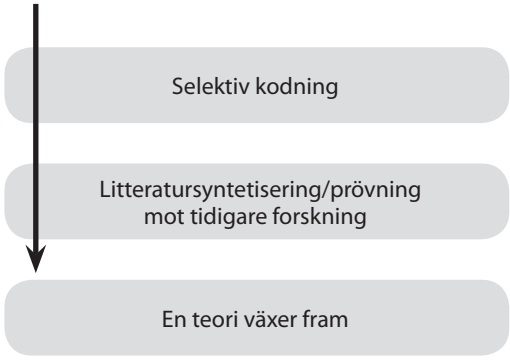
uppgifter i enlighet med nya frågor som uppstod. Exempelvis uppstod i observationer mönster kring förhållningssätt gentemot sjuka individer och vi valde då att i en djupintervju med en sjuk invånare fråga hur hen ansåg sig bemött. Vi valde också att föra riktade samtal både med långvarigt sjuka och med människor som uppger sig aldrig ha varit svårt sjuka. Ett annat exempel är när vi såg en skillnad i hur olika former av hot mot bygden hanterades i observationer jämfört med hur invånarna i generella ordalag sade sig hantera liknande situationer. Vi valde då att lägga till vinjetter i intervjusituationer vilket tydliggjorde mellanmedvetandets funktion. På liknande sätt hanterade vi de olika mönster och variationer som uppstod utifrån rådande situation.

Vi valde att kontinuerligt intervjua byns äldsta individ, 97–98 år gammal, och vi har därifrån samlat anteckningar från mer än 10 timmars intervju. Hans berättelser var i slutet av studien testade mot lokal historisk och narrativ litteratur (Bottolfsen 1995, Lauritzen 2005, Borges 2007, Rørtveit 2008). Eftersom fiskekulturen visade sig vara en historisk bas för det moderna samhällets förnöjsamhet, valde vi att avsluta med en semistrukturerad intervju med en fiskare som kommer från en familj med generationer av fiskare. Detta gjordes för att se om hans livshistoria och minnen från sina föräldrar och far/morföräldrar skiljer sig åt eller ger nya data till analysen, vilket de inte gjorde. I stället bekräftades analysen.

Grundad teori har som mål att förklara vad som händer inom det område man har valt att studera, i detta fall Polarfjordens vardagsliv. Enligt klassisk grundad teori ska man utgå från de studerade forskningsobjektens huvudangelägenheter och undersöka vad som görs för att lösa dessa (Glaser 2010). Vi har låtit materialet styra det teoretiska urvalet och i intervjuer har anteckningar inom alla områden förts. Genom att informanterna lyfte fram det positiva i bygden som en balans till de yttre hoten som kommer med klimat, natur och isolering, utkristalliserades teorin om Nuets förnöjsamhet, förklarad utifrån de tre begreppen ”Göra trygghet”, ”Ödesberedskap” och ”Mellanmedvetande”.

Det här är en pågående process av insamlande av ny data,
jämförande arbete, analys och kategorisering.
Steget till selektiv kodning tas först när mättnad är nådd.

Anmärkning: För att få en överblick visar bilden endast några få tillfällen av datainsamling och analys. Det är dock en chimär. Processen är ständigt pågående med löpande jämförelser och kodning/analys av nytt insamlat material.

Figur 1: Forskningsprocessen

Utan skäl att söka skäl

Polarfjorden har en stark social struktur med offentliga inrättningar såsom skola, förskola och butik. De utgör en bas och genererar gemenskap och trygghet. Där finns ett tiotal föreningar som tillsammans med en inkluderande anda fördjupar denna trygghet och gör att ingen som inte vill behöver vara ensam. Genom att dela på många av samhällets ansvarsområden skapas stabilitet över tid. I såväl gjorda observationer som i intervjuer av dagens arbetsföra generation framstår tydliga strategier och verktyg med ursprung i den arktiska förkrigsmiljön för såväl individers som för bygdens överlevnad, modifierade för att passa dagens samhälle.

I sin bok *Why?* argumenterar Charles Tilly (2006), i kontrast till denna studies resultat, för att skäl och förklaringar är en viktig del i relationer, där en effektiv förklaring matchar den roll vi spelar vid den aktuella tidpunkten för förklaringen. Han delar in de skäl vi anger för olika ageranden i två dimensioner:

1. I vilken utsträckning de är beroende av logik respektive orsak-verkan
2. I vilken utsträckning de är beroende av allmän språklig förmåga eller specialiserade diskurser.

Om man knyter samman dessa två grupperingar av skäl så ger det fyra olika typer av orsaksförklaringar:

1. Konventioner, dvs ett allmänt tillgängligt språk och en logisk lämplighet.
2. Berättelser, dvs allmänt tillgängliga och förenklade beskrivningar av orsak-verkan.
3. Regler, dvs logisk lämplighet och specialiserad diskurs.
4. Tekniska förklaringar, dvs resonemang kring orsak-verkan och specialiserad diskurs.

Inom ramen för dessa förklaringstyper kan de verka reflekterande, upprättande, reparerande och/eller kompromisskapande för en relation (Tilly 2006).

I studien av Polarfjorden har en bild av en naturlig oreflekterad självklarhet i människors förhållningssätt vuxit fram ur det insamlade materialet. Har då Tilly trots allt en poäng även för livet i Polarfjorden och teorin om Nuets förnöjsamhet i sitt fokus på frågan *Varför*?

Det är bara sån det är

Aaron Antonovsky har tagit fram den salutogena teorin som bygger på en helhetssyn av vad som gör människor friska. Känslan av sammanhang är central och består av tre delar: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Hans studier bygger på överlevande kvinnor från koncentrationslägren och vad som gjorde att somliga klarade att behålla god hälsa trots sina umbäranden (Antonovsky 1996). Vår studie inleddes i likhet med Antonovskys studier med en observation av välmående, men resultaten

har visat sig olika. Polarfjordingarna går vidare från olyckor, sjukdomar och livskriser utan reflektion över syfte och mening. Ingen av de äldre har gett uttryck för någon begriplighet eller mening med sina umbäranden. Snarare tvärtom. De har uppvisat en genuin förmåga att placera opåverkbara svårigheter i ett mellanmedvetande, i ett slags kognitivt ”standby-läge”, och att språkligen omformulera problem till lösningar.

> Exempel memo: Fokus ligger på lösning och problemet verkar vara en sekundär variabel som jag hittar mellan raderna. T.ex. mindes de äldre männen skrattande hur de värmde fötterna i kobajs och kokiss när de jagade korna 2 ggr/dag som barn. Det visar på ett problem med kyla men ingen pratade om kylan som ett problem. När jag frågade om det var kallt när de saknade skor framför allt under krigsåren så funderade de lite och svarade sen alla 3 ”nej”. Förutom kossorna hade de ju speciella sockor till hjälp. Så kallt var det inte.

När inget mer kan eller behöver göras har de funnit symboliska vägar vidare i uttryck som ”*färdig med det*” och ”*det är nu sån det är*”. I en intervju med en nordnorsk räddningsofficer bekräftades det att människor på den Nordnorska landsbygden generellt har en god förmåga att fullt ut anamma språkligt stödjande uttryck, medan människor i de mellersta och södra delarna av Norge använder samma uttryck, men utan att få någon uppenbar hjälp av dem. De stödjande uttrycken har även observerats tillsammans med en självklar hjälpsamhet hos dagens arbetsföra generation.

> Exempel memo: En vinterdag kommer min närmaste granne förbi. Hon är höggravid och undrar om jag kan hjälpa henne om hon börjar föda under den annalkande snöstormen. ”Blir vi insnöade får du bli jordmor”. Hon säger det utan någon märkbar nervositet. Jag blir rädd varpå hon förklarar för mig ”det är bara så livet är”. Jag har också upplevt såväl snöstormar som översvämningar och sett hur bygdens invånare samlas för att hjälpas åt utan vare sig katastrofuttryck eller synlig oro. De beter sig som om det är en del av vardagen. När inget mer finns att göra lämnar de platsen utan någon reflektion över vad som hände, ”färdig med det”.

Med Tillys (2006) förklaringstyper kan relationen till livet och döden beskrivas som en del av en teknisk förklaring om livets oförutsägbarhet som verkar kompromisskapande. Språket fungerar både som en konvention och en inramning för hur historier berättas. Dess specifika uttryck innehåller tekniska lösningar samtidigt som uttrycken skapar, stärker och upprätthåller regler. Språket fungerar således upprättande, reparerande och/eller kompromisskapande i förhållande till Polarfjordingens behov. Om vi ser på Polarfjordingens sätt att omvandla svårigheter till lösningar så är det en form av konvention. Uttrycket ”färdig med det” är en form av regel som bottnar i att inte älta saker. Accepterandet av ”det är nu sån det är” fungerar som en teknisk förklaring. Men denna uppdelning i enlighet med Tillys olika förklaringstyper är i sig en tekniskt ganska ytligt beskrivande konstruktion som inte leder oss vidare i den djupa-

re förståelsen av Polarfjordingarna. Den ger mer uttryck för förståelse av förklaringstyperna som sådana. Användandet av Tillys förklaringstyper innebär att vi tillskriver Polarfjordingarna en förhandlingsvilja som vi inte fått ta del av (Tilly 2006:15). Vi prövar alltså en icke existerande företeelse, det vill säga nämnda förhandlingsvilja, men genom detta, och med hjälp av Tillys reflektioner, har vi tydligare åskådliggjort hur en föreskriven förhandlarmentalitet inte förekommer i denna sociala miljö.

Inkluderingsprocess

I våra intervjuer och observationer i Polarfjorden framkommer ett sammansvetsande socialt liv, synliggjort genom såväl inkludering som social kontroll och gemenskap. Lynn Shore m.fl. har tittat närmare på begreppet inkludering och funnit att det är många olika discipliner som använder det och därför finns många definitioner av begreppet. Författarna har försökt att finna en gemensam nämnare utifrån ett fokus på arbetslivet, men de diskuterar samtidigt grupper i mer generella ordalag. De har kommit fram till följande:

> We define inclusion as the degree to which an employee perceives that he or she is an esteemed member of the work group through experiencing treatment that satisfies his or her needs for belongingness and uniqueness (Shore m.fl. 2011:1265).

Definitionen är formulerad med individen som en passiv mottagare av erfarenheter och upplevelser. Det innebär att ansvaret att inkludera individen faller på gruppen, snarare än på individen som ansluter till gruppen. Inkludering sker således när individer får en känsla av tillhörighet till gruppen och, på samma gång, upplever sig vara en tydlig och unik individ (Jansen m.fl. 2014).

Den inkluderande kulturen i Polarfjorden framstår tydligt i såväl observationer som intervjuer. På gruppnivå skojas det om olikheter, samtidigt som man skapar utrymme för individualitet. Uttrycket ”*hen NN, det er nu bara sån hen är*” används som förklaring när någon bryter mot gällande norm. I stället för att försöka förändra personen eller exkludera hen från gemenskapen, skapar man undantag för udda beteenden. I lägen då sjukdom och olyckor riskerar skada inkluderingen av en person används i hög grad humor till bekräftelse på att personen i sin nuvarande situation fortfarande är en del av gemenskapen. Humorns bekräftelse gör att ingen ytterligare förklaring krävs.

> Exempel memo: När NN tände på ett bål exploderade det med brännskador till följd. Så fort han var färdigbehandlad ställde han till med fest och temat för kvällen blev ”bål-skämt” med grillkorv. På samma sätt spelade de och sjöng högt med i den norska låten ”jag är inte sjuk, jag är bara svensk” när jag var svårt sjuk. På ett galet sätt stannade jag i nuet där jag kände såväl värme som bekräftelse utan att behöva vara ledsen över min situation. När vi skrattandes sjöng med i refrängen tillsammans så kändes det som om de bar mig.

Enligt Tillys modell om olika förklaringstyper berättas en historia för oss i syfte att förklara det udda beteendet. Som ett sätt för gruppen att ta ansvar för att den aktuelle individen får behålla både tillhörighet och autenticitet. Vi försökte att i vissa lägen skapa en teknisk förklaring på udda beteende genom uttryck som ”det kanske beror på att NN har varit med om något jobbigt”? Responsen som gavs var då ”nä, det är bara sån NN är”. Etnometodologin har ett begrepp ”accountability” som innebär att en person innehar en redovisningsplikt på sitt beteende (Garfinkel 1967). Om man sätter Polarfjordingarnas inkluderingsprocess i relation till etnometodologins accountability så ser man stora likheter men där Polarfjordingarna har funnit ett sätt runt redovisningsplikten. Genom att säga ”Det är bara sån NN är” redovisas ett skäl där skälet är individen i sig. Det skapar utrymme för unika beteenden utan att ytterligare klarlägganden krävs. Resultatet av att inte ge någon förklaring till beteendet blir att NN inkluderas som hen är, där det unika inte ses som något unikt utan som naturligt för gruppen. När Tilly (2006) hävdar det mänskliga behovet av att ge förklaringar till beteenden, att dessa förklaringar är en central del av sociala relationer, så visar Polarfjordingarna att det går bra att leva i förnöjsamhet utan detta krav. Genom att inte fråga sig ”varför”, slipper hen att fundera på det.

Relationellt regelsystem

Charles Tilly argumenterar för att vi som samhällsvetare måste gå vidare från att beskriva den sociala konstruktionen av bland annat relationer och enheter till att förklara hur denna konstruktion faktiskt fungerar och har verkningar samt att vi genom att tydliggöra strukturer i våra vardagliga sociala interaktioner kan förstå våra skäl för att ange skäl (Tilly 2006).

Historiskt fanns i Polarfjorden en stor osäkerhet i mellanmänskliga relationer. När männen månadsvis var på havet behövdes sätt att hantera kvinnornas oro för om männen skulle klara livet, såväl som männens oro kring hur det gick hemma. Bottolfsen beskriver olika former av strategier som fiskarna hade på 1700-talet och inledningen av 1800-talet för att hålla tankarna fokuserade på det som skedde i båten. Det fanns många ödestrosuppfattningar om hur fisket exempelvis skulle försämras om en kvinna kom till båten eller om någon i manskapet nämnde namnet på ett husdjur hemma. Detta fyllde en tydlig pedagogisk funktion för att hålla fokus på här och nu (Bottolfsen 1995). Den äldre generationen beskriver i intervjuer hur de inte tänkte på den del av livet som de ej befann sig i. Kvinnorna placerade männen i ett slags mellanmedvetande under de månader de var på havet, detsamma gjorde männen med livet på land när de var på havet. Detta fenomen är synligt även i dagens generation.

> Exempel memo: Jag bodde ett halvår i Sthlm under våren 2013. All kontakt byggde då på mitt initiativ. När jag sen kom tillbaka till Polarfjorden var allt som vanligt. Var gång jag har återkommit har jag varit orolig över hur jag ska bli mottagen, men väl där har jag återigen blivit en del av bygden. När jag är där så är jag där, när jag är borta så är jag borta. Denna upplevelse har även framkommit i intervjuer och observationer. Som en kvinna sa ”*det är som om de inte har märkt*

> *att jag har varit borta*". Och en man sa "*vad är det för mening med att ha kontakt med folk på land när jag är på sjön, det skulle bara leda till en massa oro*".

Genom att varken exkludera eller inkludera dem som är borta från bygden, genom att placera dem i ett slags mellanmedvetande, så ökar möjligheterna att leva i nuet. Temporala tankar som saknad och längtan minskar, men utan att personer exkluderas.

Så långt överensstämmer Tillys resonemang med vår analys. Däremot ser vi inte hur orsakssamband, "skäl till att ange skäl", ger ytterligare förklaring på företeelserna i Polarfjorden, utan mer på hur de hjälpt oss att se just detta. Bland sociologiska förklaringsmodeller att pröva Nuets förnöjsamhet mot har vi Erving Goffmans begrepp bakre och främre regioner, där det i de bakre regionerna finns utrymme för ageranden som är dolda i de främre synliga regionerna. Goffman ger exempel på hur grannar i stora bostadsområden vet mer än vad som direkt uttrycks om varandra (Goffman 2009). Mellanmedvetandet kan inte jämställas med någon av Goffmans regioner men tudelningen hjälper oss att synliggöra och positionera denna mekanism för ökad trygghet och förnöjsamhet. I Polarfjorden är kunskapen om varandra stor och det finns saker som de flesta vet om, men som ingen pratar om. Det gäller till exempel företeelser som misshandel, alkoholism och vissa former av övergrepp. Denna information skulle i en liten bygd kunna bringa problem och osämja, men tack vare en förmåga att placera informationen i ett mellanmedvetande lyfts den inte in i det dagliga livet och de vardagliga interaktionerna. Den kan bortses från utan att helt försvinna. När behov finns av att samtala om skeenden som placerats i vad man kan kalla en slags bakre region, använder sig befolkningen i bygden av något som kallas xx-samtal. xx skiftar beroende på plats, men innebär ett förtroligt samtal, ofta mellan två personer, där det som sägs stannar på/i xx. Om man lämnar diskussionen på/i xx kan man låtsas som om det man fått veta inte finns och det är denna rörelse mellan medvetandenivåer som vi har valt att kalla mellanmedvetande. I nedan memo låter vi två olika motorcykelträffar illustrera Goffmans bakre region.

> Exempel memo: NN gick öppet hand i hand tillsammans med YY trots att NNs frus vänner var på samma tillställning. På fråga om han var orolig över att frun skulle få vetskap om affären skakade han på huvudet och sa "det som sker på träff stannar på träff". I ett annat tillfälle var jag med om en annan otrohetsaffär där en nära väninna var utsatt. Jag försökte prata med en gemensam vän om händelsen men hon avfärdade mig med att "det hände ju på träff". Inte en enda gång har jag varit med om att något av mina xx-samtal eller "det som sker på xx stannar på xx" har spridits, trots att skvaller i övrigt är vanligt förekommande. Det är som om informationen läggs undan på en plats i hjärnan dit tillgång endast ges vid konkret behov.

Man gör saker som skulle skada varandra om inte denna bakre region fanns, en bakre region som när man befinner sig i den främre regionen placeras i ett slags mellanmedvetande. "*Det man inte vet, lider man inte av, om man tror sig veta och är trygg i att*

man hade fått veta om det var något att veta". I vårt sökande efter förståelse kring detta mellanmedvetande eftersträvade vi så kallad "accountability" i linje med etnometodologin (Garfinkel 1967). Vi lade till vinjetter med exempel från verkligheten i gruppintervjusituationer i syfte att höra hur och varför vissa beteenden och tankar existerar kring frågor som uppvisat diskrepans mellan narrativ intervju och observation, exempelvis otrohet och xx-samtal. Vårt syfte var att höra gruppens diskussion och ur den finna svar på även outtalade redovisningsskyldigheter. Vi lyckades inte få svar utan i stället försökte de intervjuade att omformulera frågan, ändra situationen, svara på icke ställda frågor. Efter 60 minuter gav vi av etiska skäl upp, för att inte skada den ordning som råder, och gick vidare i intervjun. Ett synliggörande av den bakre regionen eller en öppen medvetenhet om att saker göms undan i ett mellanmedvetande skulle riskera att minska den rådande trygghetskänslan. Polarfjordingens bakre region speglar en inre kognitiv plats att temporärt placera människor, företeelser och upplevelser som i öppenhet skulle minska förnöjsamhet och trygghet i nuet.

Funktionen med xx-samtal tar bort behovet av att ange skäl. Det behövs ingen orsak till att hålla tyst om vissa saker och att skvallra om andra. Det sker med en oreflekterad självklarhet. Tilly argumenterar i sin bok *Why?* för att vi ska fundera på hur och varför vi argumenterar och delar skäl med varandra (Tilly 2006: förord & 31). I studiet av Polarfjorden är det ett rimligt argument, men för polarfjordingen tycks det onödigt. Deras pendling mellan bakre och främre regioner gör livet enklare där den etnometodologiska redovisningsplikten göms undan i en bakre region och vid behov hanteras med "hen NN, det är bara sån hen är". Det innehåller ett visst mått av självbedrägeri, endast möjlig i sin oreflekterade självklarhet, vilken mer eller mindre omöjliggör ett introspektivt frågande kring "varför".

Hjälpsamhetskultur och altruism

Det finns en utvecklad hjälpsamhetskultur i Polarfjorden som historiskt var en nödvändighet för bygdens överlevnad.

> När man blev sjuk och behövde komma till sjukhus krävdes det att någon med båt tog den sjuke dit. Och var det dåligt väder fick man vänta, min bror dog i gulsot på vägen till sjukhuset. Det är nu sån det var ... Vid stormar och oväder så hjälptes vi såklart åt, eller hur menar du? Vad skulle vi annars göra?
>
> *En äldre man om hjälpsamheten tiden före andra världskriget*

Hjälpsamhetskulturen lever kvar, men idag handlar det sällan om liv och död. I sin självklarhet fungerar den i stället förnöjsamhetshöjande, både för den som hjälper och för den som blir hjälpt. Stephen Post pekar på att det finns en stark koppling mellan altruism och välbefinnande, glädje (happiness), hälsa och livslängd. Människor som engagerar sig i att hjälpa andra beskriver också sin självkänsla som bättre (Post 2005). Posts forskningsöversikt stämmer väl överens med intervjuer och observationer gjorda i Polarfjorden. I sin självklarhet blir hjälpsamheten altruistisk och leder till förnöjsamhet, både för den som hjälper och för den som blir hjälpt. Men vad händer om polar-

fjordingarna börjar fundera på varför, hur och när de hjälper varandra? Många studier kring lycka tar upp den hedoniska paradoxen, där den lyckobringande känslan och välbehaget av att hjälpa försvinner i det läget då det altruistiska inslaget undermineras. Att hjälpa för att bli förnöjd, tar bort förnöjsamheten (Bauman 2008, Norman 1998, Egonsson 2011). I och med att Polarfjordingarna inte ställer sig frågan ”varför”, inte söker skäl, så har de också svårt att ge förklaringar. Här framstår exemplet Polarfjordens hjälpsamhetskultur, med dess svårfångade självklarhet, som en mycket viktig komponent i förnöjsamhetsbegreppet. Daniel Batsons studie visar hur skört altruistiskt beteende är. Så länge en person känner empati med en hjälpbehövande så hjälper denne gärna till. Med minskad empatisk känsla eller när det krävs mer av den som ska hjälpa, så avstår allt fler (Batson m.fl. 1983). Våra observationer från Polarfjorden synliggör stor hjälpsamhet även när den egna insatsen är betydande och det vore enkelt att ta sig ur. Observationer visar också hur folk hjälps åt i hjälpsamheten. Det är sällan en person som står i valet att hjälpa eller inte, utan ofta delas bördan av flera.

> Exempel Memo: Jag körde i diket i snöyra. Bil efter bil stannade och för var bil som stannade försökte vi lyfta upp min bil. Det tog ca 30 min innan vi var tillräckligt många för att lyckas. Inte en enda bil körde förbi, alla stannade. Troligen hade någon eller några ärenden som de skulle komma att bli försenade till men ingen sa något om det, ingen verkade stressad. Detta har jag upplevt vid flera tillfällen när såväl jag som andra har fastnat i snödrivor eller hämtat in kor som rymt. Vi gör vad som behövs och sen lämnar alla platsen utan någon synbar reflektion.

Posts (2005) koppling mellan altruism och välbefinnande, lycka, hälsa och livslängd ger styrka åt argumenten att Polarfjordens hjälpsamhetskultur är direkt förknippad med förnöjsamhet. Den hedoniska paradoxen hjälper oss att förstå att det inte självklart alltid är bra att ange skäl för sina överväganden.

Kairos flöde av ögonblick

Heidegren (2014) diskuterar cyklisk respektive linjär tidsuppfattning och hänvisar till Jünger (1980): ”Tid har man när man inte tänker på den; annars har tiden oss” (Heidegren 2014:132). Polarfjordingen har en förmåga att släppa taget och glida med i en ständigt föränderlig tillvaro. Uppgjorda planer tillåts ändras av såväl väder som av hjälpsamhetskulturen. En sak leder till en annan och blir en lång kedja av improvisationer. De är mycket svåra att förutse eller kausalt spåra bakåt innehållsmässigt. Det vill säga de är inte, som t.ex. systemteori skulle framhålla, förutsebara i innehåll, men däremot som förväntat beteende.

> Exempel memo: Att bo i bygden kan liknas vid att köra bil, man parerar hela tiden saker som händer, folk som ringer om hjälp, väninnan man skulle dricka vin med måste iväg och fixa något, vädret som ändras. Det händer oupphörligen saker som jag i stadsmiljön knappt la märke till men här tillåts var sak ta sin tid.

> Folk verkar inte reflektera över alla avbrott men det jag har märkt är att det är nästintill omöjligt att i tanken befinna sig någon annanstans än här och nu, där det händer saker. Det vill säga, man rycks med i nuet. Enda gången jag blir riktigt frustrerad är när jag försöker planera in saker i klockslag.

Om vi ser på tid ur ett temporalt orienteringsperspektiv så kan det förenklat delas upp i dåtid, nutid och framtid. Inom dessa tre tidsregioner finns olika dimensioner av tid. Terell Lasane och Deborah O'Donnell nämner sex olika: förlängning, densitet, valens, tillgänglighet, innehåll, strukturell organisation (Lasane & O'Donnell 2005). Daniel Stern talar vidare utifrån ett psykoterapeutiskt perspektiv om tid då han beskriver olika sätt att möta och mäta nuet. Det kan ses som en momentan, knappt observerbar bricka i ett kronologiskt tidsperspektiv eller som en fenomenologisk momentan situation, fri från omgivning i både tid och rum (Stern 2005). Trygghet har visat sig vara beroende av begreppet tid. I västvärlden har vi människor ett stort behov av att grunda och relatera oss själva i ett tidsperspektiv. Studier på t.ex. fångar som vistats i mörka rum har visat på psykologiska problem och hur de ofta finner ett sätt att för sig själva bedöma tid. Behovet handlar om att finna ett konsekvent ramverk, regelmässighet och förutsägbarhet för den enskilde individen (Lasane & O'Donnell 2005).

Våra observationer har vid sidan av yttre tvingande tidskrav visat en naturlig, flexibel och följsam syn på tid. Att tillåta sig bli trött av mörkret, att med glädje möta solen, att med fest välkomna värmen och så vidare. I sin jämförande studie mellan den nordländska och den vestländska norska mentaliteten beskriver Vea den nordnorska relativa tidsuppfattningen som något negativt. Hur den bidrar till negativ ekonomisk utveckling och är enligt Vea därmed negativ för såväl kulturen som den enskilde nordlänningen (Vea 2009). Veas jämförelse av dessa två samhällsbyggen påminner om Jüngers beskrivning av så kallade motbilder. Där fest, dans och lek utgör motbilder till den hektiska och jäktade tidsstyrda vardag som är vanlig i västvärldens stadsliv (Heidegren 2014). Detta är "motbilder" som är vanligt förekommande uttryck för förnöjsamhet och gemenskap i Polarfjorden, där de i intervjuer beskriver sig själva som just "bra på att ha kul".

> Exempel memo: Under två veckors tid har kommunordföranden inte kunnat nås med anledning av en musiktävling där kommunen deltar. Andra åtaganden har lagts åt sidan. Hon deltar i diverse inspelningar, bl.a. hoppandes i havet (2–3 grader), utklädd, påmålad skäggväxt m.m. Staden stängde av en gata och alla elever fick ledigt och bussades dit för inspelning av en musikvideo. I vår badklubb gick vi barfota i badrockar i kyla för att spela in vårt bidrag. Här prioriteras att ha roligt. Som en väninna från Sverige som var på besök sa inför ett annat jippo "det är inte enskilda personer som blir galna, det är hela bygden som helhet". En invånare sa på fråga om den Polarfjordska identiteten "vi vet hur man har roligt och vi prioriterar att ha det".

Att nordnorsken prioriterar att ha roligt i nuet framför planering för framtiden framkom i både observationer, och intervjuer samt finns även beskrivet i litteratur (Vea 2009, Mykle 1965). Psykologen Robert Levine argumenterar för en relativ tidsuppfattning där tempot som en person upplever sig ha i livet symboliseras både av föreställning om begränsningar och val samt om förändringar i livscykeln. På gruppnivå är den sociala tidsuppfattningen central för ett samhälles kultur. Skillnader i tidsuppfattning är det som mest särskiljer en kultur från en annan. Synen på tid inom ett samfund är ofta dold, omedveten och svår för utomstående att uppfatta (Levine 1996).

Vi har valt att förhålla oss till nuet som en subjektiv upplevelse, likt ett flöde som den grekiska mytologins kairos. Ett nu som inte följer klocktid utan är olika långt i olika situationer för olika människor. Stern diskuterar begreppet som ett ögonblick där händelser samlas och mötet med dessa medvetandegörs. Varje nu är en ”kritisk tidpunkt” och varje kritiskt ögonblick är ett ögonblick av kairos. Varje ögonblick skapar det sammanhang i vilket nästa ögonblick kommer att äga rum. Här följer ett gyllene tillfälle att agera på olika sätt för att påverka och förändra sitt öde; för en minut framåt eller kanske för resten av livet (Stern 2004). I ett samhälle där hjälpsamheten bygger på altruism kan varje situation, varje ögonblick av hjälpsamhet, bidra till ökad förnöjsamhet för den som hjälper och ökad trygghet för den som blir hjälpt.

En självklar förnöjsamhet

Tilly presenterar ett systematiskt sätt att kartlägga hur och varför människor erbjuder förklaringar, ursäkter, motiveringar. Han argumenterar för angivandet av skäl som ett sätt att skapa, upprätthålla, transformera eller avsluta mellanmänskliga relationer (Tilly 2006:15). Polarfjorden och polarfjordingarna visar på ett aktivt skapande av sin egen trygghet. De lever med naturen och anpassar sig efter såväl årscykel som dagliga behov. Max Haller och Markus Hadler har genomfört en studie i lycka (happiness) och nöjdhet (satisfaction), två begrepp som är nära besläktade med förnöjsamhet. Studien jämför 41 länder och visar hur både mikrosociala och makrosociala förhållanden påverkar upplevelsen av såväl lycka som nöjdhet. Lycka påverkas mestadels av mikrosociala förhållanden såsom att individer är socialt integrerade. Nöjdhet däremot är mer ett uttryck för ekonomisk jämlikhet, välfärd och demokrati. För båda begreppen är förmågan att hantera livssituationen betydelsefull. Varje persons subjektiva upplevelse av sin livssituation visar sig i studien vara viktigare än den faktiska livssituationen. Viktiga faktorer är upplevd hälsa och privatekonomi, nära sociala relationer och känsla av att kunna påverka sin ekonomiska situation (Haller & Hadler 2006).

Om vi sätter detta i relation till Polarfjorden så liknar bygdens vardagsliv Haller och Hadlers beskrivning av vad som skapar lycka och nöjdhet, språkligt såväl som kognitivt och beteendemässigt. De har en förmåga att *skapa* sin egen trygghet med aktivitet, att kognitivt *förbereda* sig för det värsta samt att språkligt *förflytta* negativa upplevelser till något positivt och hoppfullt. Ur ett makroperspektiv skapar välfärdsstaten Norge en yttre trygghet. Vår studie visar att lycka/lycklig i Polarfjorden är nå-

got man vare sig gör, är eller pratar om. Det framträder som en osynlig biprodukt, observerbar i mekanismer och processer som exempelvis den aktiva trygghetsskapande miljön, beredskapen för att allt kan ske, förmågan att ha kul samt förmågan att separera det som kan påverkas från det opåverkbara.

Med Tillys (2006) begreppsapparat fungerar de relationella mönstren i Polarfjorden både upprättande, reparerande och kompromisskapande. Det finns således möjliga svar till varför när vi söker efter skäl till ageranden, men har de betydelse för Polarfjordingarna och deras förnöjsamhet? I sökandet efter förståelse såg vi inga tecken på att Polarfjordingarna vare sig ställde sig frågan ”varför” eller hade ett behov av det. De har den relation de har till såväl naturen som till varandra. Man agerar erfarenhetsmässigt. Polarfjorden är ett samhälle med tydliga stereotypa relationella skript, där var och en vet vad som förväntas av hen och där hjälpsamheten är självklar. Vi har låtit bygdebornas egna historier stå i centrum och medvetet valt att inte rama in deras berättelser i färdiga modeller som exempelvis Tillys (2006) fyra förklaringstyper. Genom att inte nöja oss med att finna svar på *Varför* eller på vad som är sant eller falskt, så har vår förutsättningslöshet till slut bidragit till att kärnan i förnöjsamhet synliggjorts. Tack vare detta har en teori om Nuets förnöjsamhet vuxit fram.

Det stereotypa ger handlingsutrymme

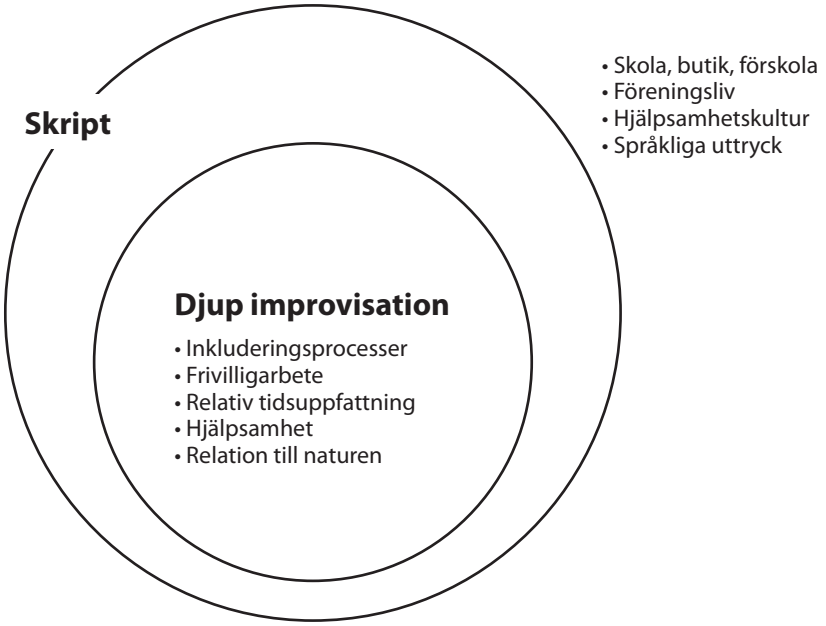
Grundläggande för Polarfjorden är den gemensamhet som definierar livet. I intervjuer framkommer snarlika skildringar av klimat, årstider, föreningsliv, offentliga inrättningar och identifikationsmönster, på grupp- såväl som individnivå. Delarna skapar, både konkret och symboliskt, en helhet som delas av bygdens invånare, formulerat i uttrycket: ”Det är nu bara sån vi är”. De gemensamma skildringarna ger en trygghet vid sidan av det oförutsägbara. Den tydligast gemensamhetsskapande faktorn är naturen, i intervjuer beskrivet som en källa till kraft och återhämtning.

> Naturen betyder Allt! Polarfjorden har allt. Fjäll, fjord, öppenhet. Naturen fyller en med energi. Bara utsikten räcker, även om det är fantastiskt att gå på turer. Ren luft, glädje, lyx... Detta är lycka!
>
> *Invånare i Polarfjorden*

> Tre timmars promenad i Polarfjorden betyder att jag är högt på en bergstopp. Tre timmars promenad i platt mark är bara tre timmars promenad.
>
> *En psykiskt sjuk boende i Polarfjorden*

Charles Tilly (2000), som vi nu låter påverka vår analys på annat sätt än att ge skäl, reflekterar över hur beständig ojämlikhet i sociala relationer kan förstås. Han lyfter *improvisation* respektive *ritual* som olika sätt att interagera, där *intensitet* och *djup* står i relation till graden av *skript* och *delad lokal kunskap*. Få och svaga skript tillsammans med stor delad lokal kunskap leder till djup improvisation i relationer (Tilly 2000). I Polarfjorden finns stor delad lokal kunskap, men graden av skript och regler skiftar

beroende på situation. Figur 2 visar hur bygden ramas in av tydliga trygghetsskapande skript som skapar utrymme för en djup improvisation.

Figur 2: Stor delad lokal kunskap

Nuets förnöjsamhet

Historiskt var Polarfjorden ett utsatt samhälle med hög dödlighet. Idag är fattigdomen bekämpad och yrkesfisket kräver endast enstaka liv, men det ter sig som om människor fortfarande påverkas av det hårda klimatet och de långa avstånden. I såväl observationer som intervjuer fann vi psykosociala strategier för överlevnad, trygghet och förnöjsamhet. De förklaras genom de tre begreppen: ”G*öra trygghet*”, ”*Ödesberedskap*” och ”*Mellanmedvetande*” vilka bygger på mekanismer som i sin relation till varandra synliggörs i invånarnas *skapande* av trygghet genom aktivitet, i deras *beredskap* för och acceptans av livets skiftningar samt i deras förmåga att *separera* skeenden och tillstånd. De olika mekanismerna har förändrats från att historiskt ha varit en fråga om liv och död till att idag lägga en grund för förnöjsamhet i nuet.

Genom en transparent bystruktur med tydliga skript skapas en bas för trygghet. Skola, butik, sommarpub, klubbar och gemensamma årliga fester är några exempel på denna bas, men som är satt under hot. Flera grannöar har problem med utflyttning och under våra dryga fyra år av observationer har såväl förskola som skola hotats av nedläggning. I fallet med förskolan saknade kommunen pengar till nödvändig

upprustning varpå flera i bygden gick samman och renoverade byggnaden med frivilligkrafter. Skolan räddades genom protester. Ett annat hot kommer från det arktiska klimatet med stormar, ras och översvämningar. Även där finns en beredskap för och en förväntan om att olyckor sker. Hjälpsamhetskulturen skapar en trygghet så att ingen behöver stå ensam när olyckan kommer och var gång invånarna lyckas stå emot ett yttre hot stärks gemenskapen. Genom att invånarna i så hög grad hjälps åt förstärker de varandras benägenhet att hjälpa till även nästa gång. Det kan kopplas till flera studier om altruism som visar att altruism resulterar i positiv social integration (Post 2005) och att se någon utföra altruistiska handlingar ökar benägenheten att själv ställa upp (Schnall m.fl. 2010). I ett samhälle där hjälpsamheten bygger på altruism kan varje situation bidra till ökad förnöjsamhet för den som hjälper och ökad trygghet för såväl den som blir hjälpt som den som ser att hjälp ges. På så sätt interagerar Polarfjordingarnas *beredskap* med deras *hjälpsamhet* och förmåga att *separera* bort det som inte är aktuellt i nuet. En process där hjälpsamheten är självklar och bidrar till ett skapande av trygghet som vid behov därefter placeras i ett mellanmedvetande. Där mellanmedvetandet innebär att det finns en viss beredskap för att hjälpsamheten kommer att behövas igen, utan att fokus läggs på det som kan komma att ske i framtiden. Detta visade sig bl.a. i invånarnas oförmåga att se sin egen hjälpsamhet. I såväl intervjuer som observationer talades det om andras hjälpsamhet ”han NN, det är den snällaste jag vet, han ställer alltid upp”. På direkt fråga i abstrakt form uttryckte alla en tveksamhet gällande sin egen hjälpsamhet, men i vinjetter och observationer framkommer hjälpsamheten som generell och självklar. Växelverkan mellan beredskapen, hjälpsamheten och mellanmedvetandet skapar såväl trygghet som förnöjsamhet och genom den positiva bekräftelsen förstärks det självklara med att hjälpa vid varje ny händelse. Acceptans för att livet bringar svårigheter kan ses som ett skript som bottnar i hantering av otrygghet.

Genom grupprocesser skapas en bas för gemenskap. Tack vare att många i Polarfjorden är uppvuxna där med flera generationer bakom sig, kan en och samma person agera olika utifrån social kontext. Inkluderingsprocesser är exempel på hur improvisationer gror ur den delade lokala kunskapen. Eftersom de känner varandra så väl kan invånarna vid behov bryta mot eller modifiera bygdens sociala regler, dess skript. Exemplet från tidigare där bygden inkluderar beteenden som bryter mot gängse uppfattning om hur man beter sig visar hur bygden skapar stödskript. Genom att alla vet att ”det er nu sån hen NN är” blir NNs beteende en accepterad del av en djupare improvisation. Man separerar sak från person. Vi har även sett hur man separerar det som går att påverka från det som inte går att göra något åt såsom mötet med sjukt och friskt i en och samma person. Det sjuka finns när hjälp kan ges, men annars läggs fokus på aktivitet och på det friska. Genom att *separera* det sjuka från det friska uttrycks *skapande* av trygghet genom hjälpsamhet. Samtidigt *skapas* förnöjsamhet genom aktivitet, vilket t.ex. kan betyda en fjälltur eller att delta på en fest. Polarfjordingarnas förmåga till att separera olika delar i samma person kan ses som en överenskommelse mellan invånarna som har sitt ursprung i det historiskt nödvändiga fokuserandet på nuet och på behovet av att betona det

friska hos varje individ (Bottolfsen 1995, Lauritzen 2005, Rørtveit 2008). Med Tillys (2000) begrepp kan gemenskapen beskrivas som en uppsättning skript som upprättar och reparerar relationer. Den delade lokala kunskapen finns i grunden och skripten pendlar.

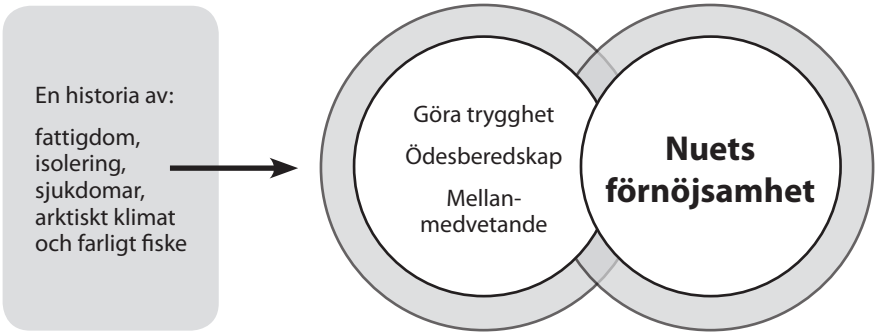
Sandström m.fl. beskriver hur symboler av olika slag inte bara bidrar till en kollektiv anda och gemenskap utan även hjälper till att skapa mening och organiserar vardagen. Människans relation till sin omgivning är komplex. Vi överför det vi ser, hör och känner till synliga och osynliga symboler. Detta är något vi lär från barnsben som en del i vårt språk, kultur och sociala sammanhang (Sandström m.fl. 2006). Symbolers betydelse skiftar mellan miljöer och kulturer. När innebörderna av symbolerna är införlivade i vår sociala miljö hjälper de oss att identifiera oss med den (Trost & Levin 2010).

Den relativa tiden som vi diskuterar ovan symboliserar en identitet och ett livsmönster. Två andra tydliga symboler som rör identifiering är beröring och språkbruk. Beröring är en symbolisk interaktion som handlar om i vilken utsträckning man tar på varandra. En interaktion som är omgärdat av tabun (Miller 2007) och antropologer menar att tabubegrepp hjälper till att definiera gruppnormer och roller (Schoemaker & Tetlock 2012). I Polarfjorden är maskulinitet viktig, men det anses inte omanligt att en man klappar eller kramar om en annan man. Som en fiskare uttryckte det ”det är inte farligt att röra varandra”. Regler för beröring har i västvärlden blivit tydligare för att inte riskera sexuella associationer, men tabubeläggning av ömhet leder människan bort från altruism och socialisering (Miller 2007) – det vill säga bort från två viktiga beståndsdelar i skapandet av förnöjsamhet. Andra ritualer för att skapa trygghet och förnöjsamhet återfinns i språket. Varje samhälle har sin språkliga ideologi som innehåller mer än själva språket och synliggörs genom interaktioner och delade erfarenheter. Språket skapar känslor och erfarenheter lika mycket som sinnena skapar språket (Wilce 2014). För att må bra i samhällen med höga insatser kan språket fungera som skydd mot ångest genom att fokusera på det som är bra. Ochs (2012) och Wilces (2014) teorier om hur känslor interagerar med språket, hur de bildas med hjälp av språket samt hur de formar språket, skildras på olika sätt i Polarfjorden.

Vi visste aldrig vad som skulle ske, vi var förberedda på allt.
Äldre invånare om förkrigstidens svårigheter

Det är nu sån det är.
Ett vanligt förekommande uttryck efter en negativ händelse

Färdig med det.
Ett annat vanligt förekommande uttryck som betyder att det inte finns mer att vare sig säga, göra eller tänka om en viss händelse, det är ett uttryck som används som en avslutning på en situation, ett sätt att ta sig själv tillbaka till nuet.

Figur 3: Polarfjordens historia av hög dödlighet och många faror ligger till grund för de tre balanserande begreppen som i sin interaktion grundar teorin om Nuets förnöjsamhet

Dessa språkliga mekanismer och symboler samspelar med *skapandet* av trygghet. ”Färdig med det” följs ofta av en *aktivitet*. Vid olyckor och sjukdom är uttryck som ”då måste vi passa på att ...” vanliga och *separerar* framtiden från nuet, där nuet inkluderar ett aktivt skapande av trygghet. I det att du gör något aktivt så förflyttas fokus till denna aktivitet, till nuet. Uttryck som ”vi vet var vi bor” symboliserar en *beredskap* för det arktiska klimatet och dess utmaningar. Uttrycket används ofta tillsammans med ”heldig” (har tur), vilket skapar en *separation* av nuet, där jag i nuet är ”heldig”, från den fara som kan komma i framtiden eller som har varit i det förflutna. Vi har tidigare visat hur hjälpsamhetskulturen är beroende av en relativ syn på tid och här framkommer hur även språket relaterar till temporala aspekter och drar individen mot nuet.

Humorn är ytterligare en ritual för förnöjsamhet som innehåller både skratt och bekräftelse. Ju större olycka, desto mörkare humor. Genom humorn dras man som drabbad mot nuet, där ältande av dåtiden såväl som framtidsuttryck ”det blir nog bättre” eller ”tiden läker alla sår” får liten plats. Bekräftelsen skapas därmed via skrattet och bidrar till en förnöjsamhet och en intersubjektiv bekräftelse ”jag vet att du vet att jag vet” utan att man behöver prata om det som har skett.

Skripten finns där men är föränderliga och interaktionerna bygger på en hög nivå av improvisation. Som Tilly skriver: ”sociala strukturer håller mer eller mindre ihop just för att improvisationen aldrig upphör” (Tilly 2000:65). Tillys reflektioner kring beständig ojämlikhet i sociala relationer hjälper oss förstå processen mot ett nuets förnöjsamhet. Skript skapar en trygghet och utrymme för den djupa improvisation som krävs för ett liv i ett arktiskt klimat med långa avstånd. Kombinationen av *beredskapen* för det okända, *skapandet* av trygghet och förmågan att *separera* känslor och tankar har visat sig leda till en process mot trygghet och förnöjsamhet i nuet.

Avslutning

Studien av Polarfjorden har visat på ett gemensamhetsskapande sätt att bygga upp vardagslivet. Med trygga stereotypa mönster i form av bygdestruktur, gemensamma beskrivningar och relationella skript, med en öppenhet och *beredskap* för att olyckan när som helst kan slå till och med en förmåga att *separera* delar i händelser och människor från varandra, *skapar* samhället en trygghet för både det gemensamma och det enskilda. De förnöjsamhetshöjande mekanismer som döljer sig i Polarfjorden bidrar i hög grad till invånarnas förmåga att leva i nuet, att ta dagen som den kommer, att fokusera på det som är möjligt att påverka och att samtidigt släppa taget om det som inte går att påverka. I grunden handlar det om ett förhållningssätt till livet. Att livet skulle vara självklart eller att i var olycka finna en mening är något som man i Polarfjorden inte uttrycker. Med symboliska uttalanden som ”*ferdig med det*” och ”*det er nu sån det er*” så går man vidare utan sammanhang och mening.

Vår studie har metodologiskt följt klassisk grundad teori och därför gjordes datainsamling och analys före en litteraturgenomgång med syntetisering av tidigare forskning. Vi fann ett kulturellt system med låg grad av abstraktion, självreflektion och temporala tankar och visar hur teorin om Nuets förnöjsamhet svarar på andra frågor än vad t.ex. Tillys idéer kring skäl skulle lett oss till. Den visar också på andra aspekter av hälsa än Antonovskys salutogena teori. Genom att studien har tillåtits stå fri från styrning av tidigare forskning har det jämförande arbetet med insamlat material fått leda den vidare. Till den grundade teorin: Nuets förnöjsamhet.

Referenser

Antonovsky, A. (1996) ”The salutogenic model as a theory to guide health promotion”, *Health promotion international*, 11 (1).

Batson, D.C, K. O’Quin, J. Fultz, M. Vanderplas & A.M. Isen (1983) ”Influence of self-reported distress and empathy on egoistic versus altruistic motivation to help”, *Journal of personality and social psychology* 45 (3): 706–718.

Bauman, Zygmunt (2008) *The art of life*. Cambridge: Polity

Borgos, J. (2007) *Sortland bygdebok: Gård og slekt. Del 3*. Sortland: Sortland kommune.

Bottolfsen, Ø. (1995) *Lofoten og Vesterålens historie 1700–1837: Fiskerbondesamfunnet*. Stokmarknes: kommunene.

Egonsson, D. (2011) ”Zygmunt Baumans levnadskonst”, *Filosofisk tidskrift* 32(4):3–16.

Garfinkel, H. (1967) *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Glaser, B. (2010) *Att göra grundad teori: Problem, frågor och diskussion*. Mill Valley, California: Sociology Press.

Glaser, B. (1998) *Doing grounded theory: Issues and discussions*. Mill Valley, California: Sociology Press.

Glaser, B. & A. Strauss, (1967) *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Mill Valley, California: Sociology Press.

Glaser, B. (1978) *Theoretical sensitivity*. Mill Valley, California: Sociology Press.
Goffman, Erving (2009) *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik*. Lund: Studentlitteratur.
Haller, M & M. Hadler (2006), "How social relations and structures can produce happiness and unhappiness: An international comparative analysis", *Social indicators research* 75(2):169–216.
Heidegren, C-G (2014) *Tid: Sociologiska perspektiv*. Stockholm: Liber.
Jansen, W.S., S. Otten, K.I. van der Zee & L. Jans (2014) "Inclusion: Conceptualization and measurement", *European journal of social psychology* 44 (4):370–385.
Jünger, F.G. (1980 [1958]) *Spiegel der Jahre: Erinnerungen*. Stuttgart: Klett-Cotta.
Lasane, T.P. & D.A. O'Donnell (2005) "Time orientation measurement: A conceptual approach", i A. Strathman, & J. Joireman (red.) *Understanding behavior in the context of time: Theory research and application*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
Lauritzen, H.N. (2005) *Mitt liv som nothun: Om silda og Eidsfjorden i eldre og nyere tid*. Sortland: Sortland kommune, SpareBank 1, Norges sildesalgslag, Norges råfisklag, Norges Fiskarlag.
Levine, R.V. (1996) "Cultural differences in the pace of life" i H. Helfrich (red.) *Time and mind*. Seattle: Hogrefe & Huber Publishers.
Miller, G. (2007) "A wall of ideas: The "Taboo on Tenderness" in theory and culture", *New literary history* 38 (4):667–681.
Mykle, A. (1965) *Rubicon*. Oslo: Gyldendal.
Norman, R. (1998) *The moral philosophers: An introduction to ethics*. Oxford: Oxford University Press.
Ochs, E. (2012) "Experiencing language", *Anthropological theory* 12(2):142–160.
Post, S.G. (2005) "Altruism, happiness, and health: It's good to be good", *International journal of behavioral medicine* 39 (4):66–77.
Rørtveit, J.G. (2008) *Folket på Vinje: En fortelling om fiskar/kvinne/bonde Anna Serine Kristine Olsdatters liv 1827–1917*. Oslo: Kolofon.
Sandén, U. (2014) *Nuets förnöjsamhet: En grundad teori med utgångspunkt i Nordnorskt vardagsliv*. Masteruppsats. Lund: Lunds Universitet.
Sandstrom, K.L., D.D. Martin & G.A. Fine (2006) *Symbols, selves, and social reality: A symbolic Interactionist approach to social psychology and sociology*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
Schnall, S., J. Roper & D.M.T. Fessler (2010) "Elevation leads to altruistic behavior", *Psychological science* 21 (3):315–320.
Schoemaker, P.J.H. & P.E. Tetlock (2012) "Taboo scenarios: How to think about the unthinkable", *California management review* 54 (2):5–24.
Shore, L.M., A.E. Randel, B.G. Chung, M.A. Dean, K. Holcombe Ehrhart, & G. Singh (2011) "Inclusion and diversity in work groups: A review and model for future research", *Journal of management* 37(4): 1262–1289.
Stern, D.N. (2004) "The present moment as a critical moment", *Negotiation journal*, 20 (2):365–372.

Stern, D.N. (2005) *Ögonblickets psykologi*: *om tid och förändring i psykoterapi och vardagsliv*. Stockholm: Natur och kultur.
Tilly, C. (2000) *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv.
Tilly, C. (2006) *Why? What happens when people give reasons… and why*. Princeton and Oxford: Princeton University press.
Trost, J. & I. Levin (2010) *Att förstå vardagen med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
Vea, J. (2009) *To kulturer: En sammenlignende undersøkelse av det vestnorske og det nordnorske kystsamfunnet: Med hovedvekt på det 19. og 20. århundret*. Kristiansand: Höyskoleforlaget.
Walker, D. & F. Myrick (2006) "Grounded Theory: An exploration of process and procedure", *Qualitative health research* 16 (4):547–559.
Wilce, J.M. (2014) "Current emotion research in linguistic anthropology", *Emotion review* 6 (1):77–85.

Korresponderande författare
Ulrika Sandén,
E-post: ulrika.sanden@design.lth.se

Författarpresentation
Ulrika Sandén är socionom och Master i socialt arbete. Hon arbetar för närvarande vid Institutionen för Designvetenskaper vid Lunds Tekniska Högskola som forskningsassistent. I boken "… och jag vill leva" utgiven 2006 på Norstedts förlag kan läsas om upprinnelsen till hennes intresse för Nordnorge och viss förståelse ges för hennes väg mot forskning och grundad teori.

Hans Thulesius är docent i allmänmedicin vid Lunds Universitet, verksam i Växjö som allmänläkare och forskare vid FoU Kronoberg. Som expert på klassisk grundad teori har han publicerat originalstudier, metodartiklar och översatt ett av Barney Glasers verk i samarbete med författaren.

Lars Harrysson är lektor i socialt arbete vid Socialhögskolan i Lund och bedriver socialpolitisk forskning. Han har publicerat kring lokalhistoria och social utveckling i patriarkala strukturer med sociala förmåner i fokus. Numera forskas kring förberedelser inför pensionering i utsatta grupper, samt, nyligen påbörjat, införlivandet av hälsovårdsreformen "Obamacare" i det amerikanska lokalsamhället.